

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ З УРАХУВАННЯМ КОГНІТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

У статті обґрунтовано актуальність та ефективність формування в учнів старшої школи англомовної граматичної компетенції з урахуванням когнітивних стратегій, запропоновано відповідні типи завдань, що можуть використовуватися на етапі презентації нового матеріалу.

Ключові слова: когнітивні стратегії, англомовна граматична компетенція, типи завдань.

Процеси інтеграції в Європі, встановлення та розвиток дипломатичних відносин із багатьма країнами світу зумовлюють соціальне замовлення суспільства, яке полягає в оволодінні іноземною мовою (ІМ) як засобом міжкультурного спілкування, що знайшло своє відображення у вимогах чинної програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Відповідно до цієї програми ІМ повинна вивчатися через особистісну діяльність учнів, які є головними автономними суб'єктами навчання, та з урахуванням їх особистісних характеристик, а кінцевою метою навчання є розвиток здатності учнів користуватися ІМ для досягнення комунікативних цілей, тобто формування міжкультурної комунікативної компетенції учнів, складовою якої є граматична компетенція [7].

Проблема навчання граматики не є новою. Так, Л.М. Черноватий досліджував питання побудови педагогічної граматики та її реалізації у навчальному процесі з урахуванням психологічних, психолінгвістичних та методичних чинників [11]. У свою чергу, П.К. Бабінська акцентує увагу на необхідності реалізації проблемного підходу при оволодінні іноземним граматичним матеріалом [2]. Л.П. Христорощевська розробила методику навчання студентів непрямої мови на комунікативній основі [10]. О.І. Вовк розглядає проблему навчання практичної граматики у вищих навчальних закладах при організації навчальної інформації та виборі способу її пред'явлення і пропонує враховувати не тільки психічні властивості студентів, але й фактори сформованості їхньої мовної та когнітивної компетенції [4].

Л.В. Косяк, досліджуючи проблему навчання граматики, пропонує використовувати мультимедійну комп'ютерну програму та впроваджувати системно-поелементний підхід [5].

Проте роботи, присвячені цьому питанню, ще не повною мірою розв'язують проблеми, пов'язані з навчанням граматичного матеріалу. Не дослідженим залишається питання формування в учнів старшої загальноосвітньої школи англомовної граматичної компетенції з урахуванням когнітивних стратегій. Саме тому розгляд проблеми формування вказаної компетенції і є *завданням* цієї статті.

Перш ніж запропонувати типи завдань для формування англомовної граматичної компетенції з урахуванням когнітивних стратегій, дамо визначення поняття «стратегія» й розглянемо існуючі класифікації стратегій. Так, згідно із словником іноземних слів «стратегія» (гр. Strategia, stratos – військо, ago – веду) – найвагоміша складова військового мистецтва, яка співвідноситься з теорією і практикою підготовки збройних сил до війни та її проведення, також з політичною боротьбою, загальним планом проведення цієї боротьби, який виходить з розташування й співвідношення основних класових політичних сил на певному етапі історичного розвитку [8, с. 476]. На сучасному етапі розвитку суспільства цей термін вийшов за межі військово-політичної сфери і знайшов широкий вжиток у економічній, фінансовій, енергетичній, виробничій, медичній та інших галузях нашого життя [3, с. 27].

У методиці навчання іноземних мов термін „стратегія” виник в межах „центрованого на учневі підходу” (learner-centered approach), пов'язаний з ім'ям відомого американського соціолінгвіста J.Rubin і з початку 1970-х років увійшов у методичну термінологію. Але J.Rubin та A.Wenden дають початок дослідження навчальних стратегій 1966 роком, коли A.Carton надрукувала свою працю “Method of inference in foreign language study” (A.Carton 1971). Для A.Carton процес вивчення мови подібний до процесу розв'язання задач, коли студент може використати свій попередній досвід та знання в процесі засвоєння мов [13, с. 28].

За визначенням Р.Л. Оксфорд, стратегія – це організована, цілеспрямована і регульована послідовність певних дій, які виконуються учнем у процесі навчальної діяльності й обираються ним з числа можливих для того, щоб зробити своє навчання легшим, швидшим і ефективнішим. Цей статус знайшов відображення у сучасній програмі з іноземних мов для середніх навчальних закладів України. В Рекомендаціях Ради Європи стратегії визначено як мовленнєві засоби, які користувач застосовує для мобілізації та балансу своїх ресурсів, активізації вміння й навичок, для того, щоб задовольнити комунікативні потреби у навчальному контексті та успішно виконати поставлене завдання у найбільш зрозумілій або найбільш економічній можливий спосіб залежно від його/її конкретної мети [12]. Стратегія – це також один із способів отримання, збереження та використання інформації, який слугує досягненню певних цілей [13, с. 158].

Відповідно до класифікації, розробленої R.Oxford, всі навчальні стратегії поділяються на прямі та непрямі. Прямі стратегії використовуються для виконання мовних та мовленнєвих завдань і стосуються безпосередньо мовного матеріалу та його опрацювання. Непрямі стратегії задіяні при плануванні, керуванні та

оцінюванні навчального процесу. Вони також знижують тривожність, виступають засобом само заохочення, включають уміння і бажання запитувати, отримувати інформацію, співпрацювати [6, с. 266]. Головна різниця між прямими та непрямими стратегіями, згідно з R.Oxford, полягає в тому, що прямі стратегії розкривають шляхи вивчення мовного матеріалу, з яким стикається учень, а непрямі стратегії належать до загального управління процесом вивчення мови.

При виборі навчальних стратегій учитель повинен керуватися такими факторами, як: вік, індивідуальні стилі, стадії вивчення, типи завдання, культурні відмінності, традиції навчання, що можуть мати вплив на розуміння учнями структури вивчення і того, які прийоми вивчення є ефективними та які вправи для засвоєння мовного матеріалу є корисними.

Когнітивні стратегії належать до прямих навчальних стратегій. Це комбінації інтелектуальних прийомів і зусиль, які застосовуються учнями для розуміння та більш ефективного запам'ятовування навчальної інформації. Когнітивні стратегії учні використовують для того, щоб зрозуміти та відтворити новий матеріал [1, с. 343].

Зазначимо, що існує декілька класифікацій навчальних стратегій і, відповідно, дослідники виділяють різну кількість когнітивних стратегій. Проаналізувавши відомі нам класифікації, ми визначили, що когнітивні стратегії для опрацювання граматичного матеріалу включають:

- 1) Опрацювання й усвідомлення правил, підбір прикладів до них.
- 2) Самостійне виведення правил на основі прикладів.
- 3) Створення власних схем для систематизації чи ілюстрації граматичного матеріалу.
- 4) Дедуктивне обґрунтування та аргументацію граматичних явищ.
- 5) Конспектування граматичного матеріалу (правил, прикладів їх використання).
- 6) Групування та класифікацію граматичних явищ відповідно до їх властивостей і рис.
- 7) Використання додаткового матеріалу такого як словники, підручники з граматики, аудіо та відео записи з метою отримання та засвоєння нової навчальної інформації.

Доцільність навчання граматики ІМ з урахуванням когнітивних стратегій учнів ґрунтується на особливому типі навчальної інформації – когнітивній метафорі. Когнітивна (концептуальна) метафора розглядається як основна ментальна операція, як спосіб пізнання, структурування та перетворення існуючої у свідомості людині мовної картини світу; як одна з форм концептуалізації, як когнітивний процес, що виражає і формує нові поняття і без яких неможливе отримання нового знання [9, с. 56].

Виходячи з вищезазначеного, врахування вчителем когнітивних стратегій у процесі навчання граматичного матеріалу допомагає учням краще зрозуміти нову навчальну інформацію.

Тож, ми пропонуємо враховувати когнітивні стратегії на етапі презентації граматичного матеріалу. Метою цього етапу є створення орієнтовної основи для подальшого формування навичок у процесі презентації його в усному та письмовому мовленні (мовному прикладі, мовному мікротексті) з метою демонстрації його комунікативної функції; ознайомлення зі способами утворення (якщо нове явище складне за утворенням), зі значенням та сферою його вживання; первинне виконання дій, які включають це явище.

Розглянемо розроблені нами завдання, що виконуються на етапі презентації граматичного матеріалу з урахуванням когнітивних стратегій, на прикладі граматичної категорії *Sequence of Tenses*.

Завдання 1. Мета: навчити учнів самостійно формулювати граматичні правила.

Після короткого вступу учитель пропонує учням розглянути приклади утворення the Sequence of Tenses і самостійно вивести правило, яке б давало визначення цієї граматичної категорії. У процесі роботи з прикладами вчитель допомагає учням, підводить їх до висновку шляхом евристичної бесіди.

Приклад: *At the lesson of Geography teacher says, "I was in the USA last summer. I visited the White House." – The teacher says that he was in the USA last summer and visited the White House.*

"I like American life-style", said the teacher yesterday. – The teacher said that he liked American life-style.

In these examples you can observe sequence of tenses. Read the sentences once again and try to find out what is the sequence of tenses, when and in what kind of sentences it can be found. Write down the rule:

The sequence of tenses is _____

Завдання 2. Мета: навчити учнів самостійно створювати (доповнювати) ілюстративні таблиці.

Вчитель пропонує учням заповнити таблицю, порівнюючи наведені приклади.

Приклад: *When the introductory verb is in the past, the verb tenses in the Subordinate clause change. Look at the chart, compare the sentences and find out the changes. Complete the chart.*

Direct Speech	Reported Speech
<i>"I want to go to the USA", she said.</i>	<i>She said she wanted to go to the USA.</i>
Present Simple	Past Simple
<i>"I'm having a great time in N-Y", he said.</i>	<i>He said he was having a great time in N-Y.</i>
<i>"I have been to the USA this summer", he said.</i>	<i>He said he had been to the USA this summer.</i>
<i>"I visited Boston in 2003", she explained.</i>	<i>She explained she had visited Boston in 2003.</i>
<i>"You will go to the USA!", I told him.</i>	<i>I told him that he would go to the USA.</i>

Завдання 3. Мета: навчити учнів дедуктивного обґрунтування та аргументації граматичних явищ.

Приклад 1.: Sometimes there can be no tense changes. Read more examples and try to guess why there are no tense changes. What tenses do not change in reported speech? Put it down.

1. The teacher said, "The USA is a democratic country". – The teacher told us that the USA is a democratic country.

"It is always hot in Los Angeles", my pen friend wrote. – My pen friend wrote it is always hot in LA.

So, there are no changes in the verb tenses when _____

2. "I was hitchhiking around the USA while my friend was enjoying musicals in New-York", said Bill. – Bill said that he was hitchhiking around the States while his friend was enjoying musicals in New-York.

"The President had left the White House by that time", announced the speaker. – Speaker announced that President had left by that time.

So, _____ do not change.

Приклад 2.: Read the examples and find out the changes in word order and other peculiarities while forming reported questions. Put down the rule.

Students asked the teacher, "How often do you go abroad? Do you like American life-style?"

Students asked the teacher how often she went abroad. They also wanted to know if/whether she liked American life-style.

Завдання 4. Мета: навчити учнів створювати власні схеми для ілюстрації граматичного матеріалу.

Приклад: Reported Commands / Requests / Suggestions

Teacher told the students, "Volunteer from the USA, Brian, is going to come to our lesson. Air the room, Max! Clean the chalkboard, Kate! You should ask Brian questions! Let's meet him!"

Teacher told the students that the volunteer from the USA was going to come to their lessons.

Look at the reported sentences and draw a scheme of the sentence structure:

She asked Max to air the room. _____

She also ordered Kate to clean the chalkboard. _____

But: She suggested meeting him.

Отже, у цій статті ми торкнулися проблеми формування англомовної граматичної компетенції з урахуванням когнітивних стратегій, запропонували типи завдань, що можуть виконуватися на етапі презентації нового матеріалу. На нашу думку, застосування таких завдань сприятиме кращому оволодінню навичками та вміннями, необхідними для формування граматичної компетенції. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у безпосередній розробці вправ з урахуванням когнітивних стратегій та впровадженні їх у навчальний процес.

Стеченко Т.А., Марченко О.К.

Формирование у учеников старшей школы англоязычной грамматической компетенции с учетом когнитивных стратегий

В статье обоснованы актуальность и эффективность формирования у учеников старшей школы англоязычной грамматической компетенции с учетом когнитивных стратегий, предложено соответствующие типы заданий, которые могут использоваться на этапе презентации нового материала.

Ключевые слова: когнитивные стратегии, англоязычная грамматическая компетенция, типы заданий.

Stechenko T.O., Marchenko O.K.

Forming the English Grammar Competence to High-school Students Using Cognitive Strategies

The effectiveness of forming the English grammar competence to high-school students using cognitive strategies has been substantiated. Certain types of instructions which can be used while explaining the new material were designed.

Key words: cognitive strategies, English grammar competence, types of instructions.

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). – СПб: Златоуст, 1999. – 472 с.
2. Бабинская П.К. Особенности овладения иноязычным грамматическим материалом на основе проблемного подхода // Методика обучения иностранным языкам. Романское и германское языкознание. – Минск: Вышэйшая школа, 1987. – Вып. 2. – С.28-33.

3. Білоножко Н.Є. Стратегія як одна з основних категорій методики навчання іноземних мов // Вісник КНЛУ. Серія „Педагогіка та психологія”. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2004. – Вип. 7. – С. 27-35.
4. Вовк О.І. Способи організації та презентації мовного матеріалу у навчанні практичної граматики англійської мови // Вісник КНЛУ. Серія “Педагогіка та психологія”. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – Вип. 6. – С. 207-215.
5. Косяк Л.В. Системно-поелементний підхід до організації граматичного матеріалу умовного способу в навчальній мультимедійній комп’ютерній програмі // Вісник КНЛУ. Серія “Педагогіка та психологія”. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – Вип. 5. – С. 294-299.
6. Олійник Т.О. Зміст стратегічної компетенції в оволодінні німецькою мовою учнів загальноосвітніх шкіл // Вісник КНЛУ. Серія „Педагогіка та психологія”. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – Вип. 5. – С. 266-272.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Англійська мова 2-12 класи / Під ред. П.О.Беха – К., 2001.
8. Словарь иностранных слов. – 11-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1984. – 608 с.
9. Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М., 1990. – 132 с.
10. Христорожественская Л.П. Обучение студентов I-II курсов языкового вуза косвенной речи на коммуникативной основе: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 1984. – 246 с.
11. Черноватый Л.Н. Основы теории педагогической грамматики иностранного языка: Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02. – Харьков, 1999. – 459 с.
12. Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment: A Common European Framework of Reference, Council for Cultural Co-operation, Education Committee, Strasbourg, 2001. (<http://www.ecm/.at/default/asp>).
13. Oxford R.L. *Language Learning Strategies*. – Boston: Heinle and Heinle Publishers, 1990. – 343 p.

Надійшла до редакції 27.08.07

УДК 378.147:802.0

Тарнопольський О.Б.

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ПИСЬМА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Стаття присвячена розгляду дванадцяти принципів, які лежать в основі навчання навичок та вмінь письма англійською мовою студентів вищих навчальних закладів України (як мовних, так і немовних).

Ключові слова: вищий навчальний заклад, письмо англійською мовою, принципи навчання іншомовного письма.

Методика навчання письма англійською мовою як іноземною залишається найменш розробленою серед усіх методик навчання цієї мови у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України. З огляду на важливість формування навичок та вмінь такого письма як одного з провідних засобів професійного міжнародного спілкування, відсутність адекватної методики завдає чималої шкоди ефективності навчання дисципліни, що розглядається. Створення ж відповідної методики вимагає, перш за все, виділення та обґрунтування її основних принципів, що й є метою написання цієї статті.

Першим серед таких принципів можна назвати **принцип інтегрованості навчання письма з навчанням інших видів мовленнєвої діяльності**.

Що стосується обґрунтування необхідності цього принципу для розвитку навичок, або навчання **техніки письма** (ліквідації орфографічних труднощів, а також труднощів, пов'язаних з використанням у написанні текстів певного мовного матеріалу: лексичного, граматичного / синтаксичного, пунктуаційного, стилістичного [7; 14]), то тут важливо взяти до уваги, що більшість мовних труднощів, пов'язаних з письмом англійською мовою, вирішуються не тільки в процесі навчання самого письма. Вирішення цих труднощів проходить через розвиток у тих, хто навчається, загальних мовленнєвих навичок: граматичних / синтаксичних та лексичних. Такі ж навички формуються і для інших видів мовленнєвої діяльності. А це означає, що формування названих навичок повинно проходити *інтегровано*, тобто відповідні вправи мають забезпечити “пропускання” мовного матеріалу, що відпрацьовується, через різні види мовлення [8; 10].